

Förstärkt familjehemsvård

Ansvar och roller när socialnämnden anlitar
privata konsulentverksamheter

Denna publikation skyddas av upphovsrättslagen. Vid citat ska källan uppges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovsmannens tillstånd.

Publikationen finns som pdf på Socialstyrelsens webbplats. Publikationen kan också tas fram i alternativt format på begäran. Frågor om alternativa format skickas till alternativaformat@socialstyrelsen.se

Artikelnummer 2017-3-43

Publicerad www.socialstyrelsen.se

Inledning

Syftet med skriften är att ge stöd till kommuner när de anlitar privata konsulentverksamheter. Den beskriver översiktligt ansvars- och rollfördelning mellan socialnämnden och konsulentverksamheten vid förstärkt familjehemsvård.

Om ansvar och roller är tydliga innebär det bättre förutsättningar för det placerade barnets trygghet och säkerhet. Bristande kunskaper om de rättsliga förutsättningarna kan leda till att uppgifter uppdras till en konsulentverksamhet på ett sätt som inte är förenligt med lagstiftningen.

Den här skriften vänder sig till socialnämnder, chefer och socialsekreterare inom socialtjänsten som anlitar konsulentstödda familjehem samt till upphandlingsansvariga i kommunerna. Den kan också vara användbar för personal inom privata konsulentverksamheter.

Förklaring av vissa begrepp

Med konsulentverksamheter menar vi de verksamheter som ger stöd till familjehemmet. Verksamhetens personal benämns konsulenter. Stödet kan ges såväl i kommunal som privat regi och avse familjehem för barn eller vuxna. I den här skriften tar vi endast upp vad som gäller när socialnämnden anlitar privata konsulentverksamheter inom familjehemsvården för barn och unga.

Vissa bestämmelser som refereras i texten gäller barn (upp till 18 år) medan andra gäller barn och unga (0–20 år), vilket förklarar att formuleringarna växlar.

Uppgifter som får överlåtas

Socialnämnden får sluta avtal med annan om att utföra uppgifter inom socialtjänsten som inte innefattar myndighetsutövning (2 kap. 5 § SoL). Socialnämnden har till exempel möjlighet att uppdra åt en privat konsulentverksamhet att

- lämna familjehemsföräldrar råd, stöd och annan hjälp som de behöver (6 kap. 7 a § SoL)
- tillhandahålla den utbildning som behövs för dem som nämnden avser att anlita som familjehemsföräldrar (6 kap. 6 c § SoL)

Myndighetsutövande uppgifter får inte utföras av annan än socialnämnden. Det innebär inte att det alltid behöver vara en person som är anställd inom kommunen som utför dessa uppgifter. Kommunen har möjlighet att anlita fysiska uppdragstagare som utför uppgifter inom socialtjänsten som innebär myndighetsutövning om de knyts till nämnden på ett sådant sätt att de anses delta i dess verksamhet. Det kan vara lämpligt att uppdraget regleras i ett skriftligt avtal för att klarlägga vad som gäller i fråga om uppdragstagarens anknytning till verksamheten.¹

För att en socialnämnd ska kunna anlita en konsulentverksamhet för myndighetsutövande uppgifter, exempelvis utreda ett barns behov, krävs således att en viss namngiven person inom konsulentverksamheten knyts till nämnden på ett sådant sätt att denne kan anses delta i dess verksamhet.

Tillståndsplikt

Det krävs tillstånd från Inspektionen för vård och omsorg (IVO) för att yrkesmässigt få bedriva verksamhet som föreslår familjehem och jourhem för barn till socialnämnden och som lämnar stöd och handledning till dessa familjehem och jourhem. Tillståndsplikten omfattar bolag, föreningar, samfälligheter, stiftelser och enskilda individer.² Socialstyrelsen kommer att utfärda föreskrifter och allmänna råd om vilka krav som ska ställas på verksamheten för att den ska anses uppfylla kraven på god kvalitet och säkerhet. De som redan bedriver verksamhet har fram till den 1 april 2018 på sig att ansöka om tillstånd.

Ansvar för att utreda familjehemmet

Socialnämnden får inte fatta beslut om vård av ett barn i ett familjehem utan att förhållandena i det enskilda hemmet är utredda av en socialnämnd (6 kap.

¹ Se JO 2001/02 s. 250 och JO 2006-02-13 dnr 5080-2004.

² Prop. 2016/17:59. Lagen föreslås träda i kraft den 15 april 2017. Enligt övergångsbestämmelserna får den som idag bedriver verksamhet i form av konsulentstöd till familjehem fortsätta att bedriva verksamheten efter ikraftträdandet, under förutsättning att ansökan om tillstånd ges in till IVO senast den 1 april 2018. Verksamheten får dock bedrivas utan tillstånd längst till dess att IVO har fattat slutligt beslut i tillståndsärendet.

6 § SoL). Socialnämnden kan således inte fatta beslut om att ett barn ska vårdas i ett hem enbart med stöd av den bedömning konsulentverksamheten gjort avseende hemmets lämplighet. Socialnämndens utredningsansvar gäller både utredningen av ett hems allmänna lämplighet och om hemmet är lämpligt att ta emot ett visst barn.³

Jourhem

Konsulentverksamheter används även vid placering av barn och unga i jourhem. Jourhemmen ska i likhet med familjehemmen vara utredda av en socialnämnd, men i övrigt skiljer sig kraven åt. Det finns exempelvis inget krav i socialtjänstlagen (2001:453), SoL, på att socialnämnden ska ingå avtal med ett jourhem, att en särskild socialsekreterare ska utses eller att en genomförandeplan ska upprättas, eftersom en sådan placering ska vara tillfällig.

Beslut om vården

Det är alltid socialnämnden som beslutar om att placera ett barn i ett familjehem. Detsamma gäller om barnet placeras i ett jourhem. Det följer av 6 kap. 6 § SoL.

Krav på avtal med familjehemmet

Socialnämnden är skyldig att ingå avtal med de blivande familjehemsföräldrarna om vilka åtaganden nämnden respektive familjehemmet har för barnets behov av stöd och skydd under placeringen (6 kap. 6 b § SoL). Kravet gäller även om familjehemmet förmedlas genom en konsulentverksamhet. I avtalet ska det framgå vem som är ansvarig för att olika planerade insatser kommer till stånd, till exempel hälso- och sjukvårdsinsatser och stödinsatser i skolan.

Avtalet bör även innehålla övriga rättigheter och skyldigheter som socialnämnden respektive familjehemmet har, uppgifter om uppdragets omfattning, uppsägningstider och ersättning. Det bör också framgå vad som gäller om familjehemmet vill ta emot ytterligare barn.⁴ Andra exempel på vad som kan behöva regleras i avtalet är frågor om försäkringsskydd för familjehemsföräldrarna och det placerade barnet samt hur utbildning och stöd till familjehemsföräldrarna ska ges.⁵

Ansvar för barnets vård

Socialnämnden har samma ansvar för barn och unga som är placerade i konsulentstödda familjehem som för de som är placerade i ett hem som kommunen själv har rekryterat. Det innebär bland annat att socialnämnden ska

- upprätta en genomförandeplan

³ Prop. 2006/07:129 s. 59; prop. 2016/17:59 s. 21.

⁴ Prop. 2012/13:10 s. 71 och 129 f.

⁵ Socialstyrelsen (2012) s. 169.

- noga följa vården enligt 6 kap. 7 b § SoL genom personliga besök i hemmet,
- ha enskilda samtal med barnet eller den unge, samtal med den eller de som tagit emot barnet eller den unge och samtal med vårdnadshavaren.⁶

Det förekommer att socialtjänsten begär rapporter från konsulentverksamheten om barnets vård i familjehemmet. Om det inte finns sekretesshinder eller hinder för sådan behandling av personuppgifter kan konsulentverksamheten rapportera till nämnden. En sådan rapport ersätter dock inte socialnämndens lagstadgade uppföljningsskyldighet enligt 6 kap. 7 b och c §§ SoL.

Familjehemmets åtagande

Familjehemmets åtagande påverkas inte av om det är kommunen eller en privat verksamhet som har rekryterat hemmet. Det enda som skiljer är att familjehemsföräldrarna får utökat stöd av konsulentverksamheten i sitt uppdrag.

Barnets socialsekreterare

Vid en placering i ett konsulentfamiljehem ska det finnas en särskilt utsedd socialsekreterare som ansvarar för kontakterna med barnet eller den unge (6 kap. 7 c § SoL). Detsamma gäller vid placering i ett familjehem som inte är konsulentstött. Socialsekreterarens personliga kontakt med barnet utgör en central del i socialnämndens uppföljning av vården. Om barnet eller den unge, utöver själva placeringen har behov av andra insatser, ingår det i socialsekreterarens uppgift att se till att barnet eller den unge får tillgång till sådana insatser. Barnets socialsekreterare ska handla i barnets intresse och ska så långt det är möjligt ha en självständig ställning i förhållande till familjehemmet, det vill säga inte handlägga frågor som rör villkoren för uppdraget som familjehem.⁷

Konsulentverksamhetens insatser

Socialnämnden kan uppdra åt en privat konsulentverksamhet att ge stöd åt ett familjehemsplacerat barn. Det kan avse insatser som faller inom socialtjänstens område eller som andra huvudmän har ansvar för, till exempel en psykiatrisk eller psykologisk utredning eller behandling. Uppdraget att vara kontaktperson eller kontaktfamilj till barnet eller den unge är dock personligt och kan inte ges till en privat verksamhet.

Individuellt inriktade insatser i form av exempelvis samtalsstöd, kontaktperson, kontaktfamilj eller umgängesstöd ska alltid behovsprövas utifrån det enskilda barnets behov och beslutas av socialtjänsten med stöd av 4 kap. 1 § SoL. Vårdnadshavaren och barnet, om det har fyllt 15 år, ska ge sitt samtycke till insatsen.⁸ För att en uppgift som innebär myndighetsutövning ska

⁶ 11 kap. 3 § SoL, 6 kap. 7 b § SoL och 13 a § LVU.

⁷ Prop. 2012/13:10 s. 79 och 130f.

⁸ 11 kap. 10 § SoL

kunna ges till en konsulentverksamhet krävs att en viss namngiven person inom konsulentverksamheten knyts till nämnden på ett sådant sätt att denne kan anses delta i dess verksamhet.

Tillstånd krävs för viss öppen verksamhet

Öppen verksamhet i enskild regi kan kräva tillstånd från IVO enligt 7 kap. 1 § första stycket 4 SoL. Tillståndsplikten omfattar emellertid endast verksamhet som är ingripande, strukturerad och har en viss omfattning.⁹ Sådan tillståndspliktig öppen verksamhet kan också riktas till familjehemsplacerade barn och vara en utvidgad form av förstärkt familjehemsvård.¹⁰ Kontakta IVO om du vill ha mer information om vilken öppen verksamhet som är tillståndspliktig.

Konsulentverksamhetens dokumentationsansvar

Socialtjänsten är skyldig att dokumentera genomförandet av socialnämndens beslut om stödinsatser, vård och behandling.¹¹

Konsulentverksamhetens dokumentationsskyldighet beror på vilket uppdrag socialnämnden ger till verksamheten.

Handlar uppdraget om att erbjuda råd och stöd utan något behovsprövat beslut av socialnämnden, omfattas verksamheten inte av dokumentations-skyldighet enligt SoL.

Genomför konsulentverksamheten en av nämnden beslutande insats till den enskilde som är placerad så ska de dokumentera genomförandet av insatsen enl 11:5 SoL och i en personakt enligt 4 kap SOSFS 2014:5.

Behöver konsulenterna för sitt arbete komma ihåg uppgifter om familjehemsföräldrarna eller det placerade barnet kan konsulenterna föra minnesanteckningar som förstörs när de inte längre är aktuella.

Regler vid köp av tjänster

Offentlig upphandling

Vid kommunens köp av tjänster blir reglerna om offentlig upphandling tillämpliga¹². Direktupphandling får tillämpas om värdet uppgår till högst 534 890 kronor.¹³ Det är inte enbart det aktuella köpet som räknas, utan även andra köp av samma slag¹⁴ som genomförts under räkenskapsåret hos kommunen.

⁹ Prop. 2006/07:129 s. 52 f.

¹⁰ SOU 2014:3 s. 242 ff.

¹¹ Se 6 kap. SOSFS 2014:5

¹² Lag (2016:1145) om offentlig upphandling, LOU.

¹³ En direktupphandling är en upphandling utan krav på anbud i viss form.

¹⁴ *Är inköpen av samma slag? Hjälpregler för beräkning av kontraktets värde vid direktupphandlingar av samma slag* Vägledning nr 1 (2015) Upphandlingsmyndigheten

Underlaget för upphandlingen

Villkor för uppdraget formuleras i upphandlingsdokumenten¹⁵. Vid upphandling av konsulentstödda familjehem ska proportionerliga krav ställas på konsulentverksamheten och på tjänsten, bland annat när det gäller kvalitet. Den modell för utvärdering av anbuden som kommunen har valt ska framgå av upphandlingsdokumenten.

Ramavtal

Ramavtal är ett avtal mellan en eller flera upphandlande myndigheter och en eller flera leverantörer, med syfte att fastställa villkoren för senare tilldelning av kontrakt under en given tidsperiod. Ramavtalet ska innehålla uppgifter om villkoren, till exempel ersättningen, möjliga förändringar under avtalstiden samt villkor om uppsägning och vilka sanktioner som ska gälla vid avvikelser med mera.

Ramavtalet utformas utifrån den specifika tjänsten, i det här fallet konsulentstöd till familjehem, och baseras på en korrekt ansvars- och rollfördelning mellan socialtjänsten och konsulentverksamheten. Om ramavtalet omfattar flera leverantörer ska det definieras redan i upphandlingsdokumenten hur avrop, dvs. tilldelning av uppdrag till konsulentverksamheterna, ska gå till. Villkor i ramavtalet gäller även i det enskilda avropsavtalet, det vill säga det avtal som tecknas vid ett enskilt köp. Detta avtal kan dock innehålla mer specifika uppgifter som är kopplade till det enskilda uppdraget, exempelvis omfattningen och utformningen av stödet till familjehemmet. Vid en familjehemsplacering som beräknas pågå under en längre tid behöver avtalet bland annat reglera vad som ska gälla om det blir aktuellt att familjehemsföräldrarna ska överta vårdnaden av barnet.

¹⁵ I tidigare LOU benämndes dessa bl.a. förfrågningsunderlag.

Läs mer

- Barn och unga i familjehem och HVB. Handbok om socialnämndens ansvar och uppgifter
- Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten
- Utredda barn och unga. Handbok för socialtjänstens arbete enligt socialtjänstlagen
- Offentlig upphandling på Upphandlingsmyndighetens webbplats

Referenser

JO:s ämbetsberättelse 2001/02

JO: beslut den 13 februari dnr 5080-2004

Lag (2016:1145) om offentlig upphandling, LOU

Prop. 2006/07:129 *Utveckling av den sociala barn- och ungdomsvården m.m.*

Prop. 2012/13:10 *Stärkt stöd och skydd för barn och unga.*

Prop. 2015/16:195 *Nytt regelverk om upphandling.*

Prop. 2016/17:59 *Trygg och säker vård för barn och unga inom vården utanför det egna hemmet.*

SOU 2014:3 *Boende utanför det egna hemmet – placeringsformer för barn och unga.* Delbetänkande av Utredningen om tvångsvård för barn och unga.

SOSFS 2012:11 *Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om socialnämndens ansvar för barn och unga i familjehem, jourhem och HVB.*

SOSFS 2014:5 *Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om dokumentation i verksamhet som bedrivs med stöd av SoL, LVU, LVM och LSS.*

Socialstyrelsen (2012) *Barn och unga i familjehem och HVB. Handbok om socialnämndens ansvar och uppgifter.*

Publikationen kan laddas ner från
www.socialstyrelsen.se